

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

за результатами комплексного
опитування студентства з ТОТ України
щодо освітніх потреб і проблем,
пов'язаних зі здобуттям освіти

Київ
2024

Аналітичний звіт за результатами комплексного опитування студентства з ТОТ України щодо освітніх потреб і проблем, пов'язаних зі здобуттям освіти

Автори: Валентина Потапова, Олег Охредько

Загальна редакція: Валентина Потапова, Владислав Закаблук, Тетяна Городенська

Цей аналітичний звіт підготовлено Центром громадянської просвіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини за підтримки проєкту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Зміцнення громадської довіри (UCBI)». Вміст цього продукту є виключною відповідальністю авторів і не обов'язково відображає погляди USAID чи уряду Сполучених Штатів.

Заборонено відтворювати будь-яку з частин цього звіту в будь-якому форматі, копіювати чи використовувати без посилання на оригінальне джерело.

Офіційний вебсайт Центру громадянської просвіти «Альменда»:

<http://almenda.org>

Офіційний вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини:

<https://ombudsman.gov.ua>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
СТИСЛІ ВИСНОВКИ	10
ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТСТВА	15
1. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ РЕСПОНДЕНТА / РЕСПОНДЕНТКИ	15
1.1. Кількісний компонент	15
1.2. Регіональний компонент	19
2. ПЕРЕДУМОВИ ВСТУПУ	24
2.1. Мотивація до вступу в українські заклади освіти	24
2.2. Ухвалення рішення про вступ до українських закладів освіти	26
2.3. Канали та джерела інформації про можливості вступу до українських закладів освіти	27
2.4. Повнота й зрозумілість інформації	28
2.5. Комунікація про вступ до українських ЗВО жителів ТОТ	34
3. ВСТУП, НАВЧАННЯ, АДАПТАЦІЯ	36
3.1. Загальна оцінка складності вступу	36
3.2. Мовна інтеграція й адаптація	37
3.3. Адаптація до навчального процесу. Потреба в підготовчих курсах	38
3.4. Соціальна адаптація	40
3.5. Умови проживання	43
РЕКОМЕНДАЦІЇ	45
ДОДАТКИ	47

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АР Крим та м. Севастополь — Автономна Республіка Крим та місто Севастополь

ВПО — внутрішньо переміщена особа

ГО «ЦГП «Альменда» — Громадська організація «Центр громадянської просвіти «Альменда»

Держстат — Державна служба статистики України

ДПА — державна підсумкова атестація

ЗНО — зовнішнє незалежне оцінювання

ЗВО — заклад вищої та фахової передвищої освіти

ЗЗСО — заклад загальної середньої освіти

ЗУ — Закон України

КМУ — Кабінет Міністрів України

МОН — Міністерство освіти і науки України

Мінреінтеграції — Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України

НМТ — національний мультипредметний тест

НРК5 — Національна рамка кваліфікацій (відповідає освітньо-кваліфікаційному рівню молодшого спеціаліста, освітньо-професійному ступеню молодшого бакалавра, освітньому ступеню молодшого бакалавра)

ОЦ — освітні центри «Крим-Україна»/«Донбас-Україна»

ПЗСО — повна загальна середня освіта

РФ — Російська Федерація

ТОТ — тимчасово окупована Російською Федерацією територія України

Уповноважений — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

ВСТУП

КОНТЕКСТ ОПИТУВАННЯ

З 2014 року на території України триває міжнародний збройний конфлікт, який став наслідком агресії РФ та призвів до тимчасової окупації територій АР Крим та м. Севастополь і частини Донецької і Луганської областей. А після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року частини ТОТ Донецької і Луганської областей збільшилися: до раніше ТОТ додалися частини Запорізької, Херсонської та Харківської областей.

На ТОТ, згідно з даними, які збрала ГО «ЦГП «Альменда» перебуває понад 615 тис.¹ дітей шкільного віку, які внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин мають обмежений доступ до української освіти.

Українській державі важливо залучати дітей із ТОТ навчатися в українських ЗВО. Навчання в українських ЗВО, навіть дистанційне, дає змогу інтегрувати їх в українське суспільство, впливати на формування їхньої системи цінностей, витягувати їх із середовища впливу антиукраїнської пропаганди та дезінформації. Студенти й студентки з часом можуть стати амбасадорами й амбасадорками або рольовими моделями для молоді на ТОТ і кадровим резервом для процесів відновлення деокупованих територій.

Україна з початку війни й дотепер формує державну політику, створює відповідні нормативні акти, які мають забезпечити доступ до української освіти й усунути дискримінацію, що штучно й свідомо створила окупаційна влада РФ. МОН генерує два напрями реалізації права на освіту дітей із ТОТ: забезпечення рівного доступу до загальної середньої освіти через розвиток й удосконалення дистанційної освіти, забезпечення рівного доступу до вищої та передвищої освіти через адаптивні умови вступу.

Водночас український уряд за майже 10 років не виробив комплексного підходу щодо забезпечення освітніх прав мешканців ТОТ, а окремі ініціативи, які втілювали хаотично й безсистемно, не в змозі покрити всі виклики, з якими стикаються мешканці ТОТ, намагаючись реалізувати своє конституційне право на освіту.

З моменту тимчасової окупації (2014 рік) на шляху підготовки та вступу дітей на навчання в українські університети існує багато перешкод. У перші два роки після початку збройної агресії РФ Україна не мала політик підтримки вступників із ТОТ. Діти мусили вступати в українські заклади освіти на загальних засадах, що фактично позбавляло їх можливостей рівного доступу до вищої освіти внаслідок обмеженого доступу до української загальної середньої освіти.

Щоб полегшити вступ абітурієнтів з ТОТ, у 2016 році українська влада розпочала реалізовувати цілеспрямовану політику. Держава запровадила квоти й пільги для вступу абітурієнтів з ТОТ, забезпечила можливість закінчити українську школу, зокрема екстерном або дистанційно, спростила процедуру отримання Свідоцтва про здобуття базової та повної загальної середньої освіти й вступу до українських закладів передвищої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти.

---

1 Через обмежений доступ до окупованих територій статистичну інформацію взято з відкритих джерел і статистичних даних Російської Федерації. Реальна кількість дітей може бути іншою.

Особливий Порядок прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес,² містить спрощений алгоритм вступу через ОЦ. Враховуючи, що абітурієнти не мали освітніх документів, які засвідчував рівень базової та повної загальної середньої освіти й наявність яких є обов'язковою умовою для вступу у ЗВО, на базі ОЦ об'єднали ЗЗСО й заклади вищої освіти.

Для вступу за спрощеною процедурою через ОЦ стало можливим уникнути подвійного навантаження та не обов'язково складати контрольні заходи зі всіх предметів шкільного курсу, щоб отримати Свідоцтво про базову та повну загально середню освіту. Можна скласти лише річне оцінювання та/або ДПА (крім випадків звільнення від ДПА) **з української мови та історії України**. Також не обов'язково складати іспити ЗНО/НМТ. Замість них можна скласти іспит з профільного предмета в тому ОЦ, куди абітурієнт планує вступати. Конкурсний бал визначають за підсумками річного оцінювання та/або ДПА з української мови, історії України та профільного предмета в університеті, де діє ОЦ.

Також для забезпечення рівних можливостей під час конкурсного вступу мешканців із ТОТ до ЗВО України держава встановлювала певні пільги (так звана квота-2) у розмірі 10% гарантованих бюджетних місць, але не менше як одне місце в університеті.

У 2023 році перелік ОЦ налічував 171 (входять університети, академії, інститути, коледжі, технікуми й медучилища) заклад освіти. Це становить близько третини від їх загальної кількості за даними Держстату,³ у 2023 році діяло 314 ЗВО (з них — 130 приватних університетів, академій, інститутів і 338 коледжів, технікумів, училищ).

Імплементация таких змін повинна була забезпечити абітурієнтам із ТОТ рівні можливості вступу до ЗВО та змогу обирати два шляхи вступу в українські університети — за загальними правилами або за спрощеною процедурою.

Квота-2 — визначена частина максимального обсягу бюджетних місць (для відкритих конкурсних пропозицій) або загального обсягу бюджетних місць (для фіксованих конкурсних пропозицій), яка може бути використана для прийому вступників на основі ПЗСО та НРК5, місце проживання яких станом на 24 лютого 2022 року задекларовано (зареєстровано) на ТОТ, або в населених пунктах, віднесених до території активних бойових дій (активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) станом на 01 липня 2024 року, або тимчасова окупація яких Російською Федерацією завершилась після 24 лютого 2022 року і які перебувають на ній або здійснили внутрішнє переміщення звідти в календарний рік вступу.

2 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0505-21#Text>

3 <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Різниця полягає лише в тому, що, вступаючи за загальним конкурсом, абітурієнти можуть подати документи щонайбільше на 5 спеціальностей у будь-яких закладах вищої освіти (відповідно, можна обрати щонайбільше 5 закладів освіти), а за спрощеною системою та квотою-2 можна подавати документи щонайбільше на 5 спеціальностей лише в один заклад освіти — той, через освітній центр якого абітурієнт вступав.

На момент дослідження офіційних даних щодо студентства з ТОТ, яке вступало на загальних умовах до інших ЗВО України, немає.

Попри позитивні дії держави, нещодавнє дослідження⁴ ГО «ЦГП «Альменда» виявило значне зменшення кількості абітурієнтів із ТОТ АР Крим, які обирають вищу освіту в Україні. Потреба з'ясувати чинники, які вплинули на зменшення кількості абітурієнтів із ТОТ, стала причиною опитування вищезазначених студентів/студенток 2022–2023 року вступу.

Опитували студентів/студенток у межах співпраці з Уповноваженим та за сприяння МОН.

РОБОЧА ГІПОТЕЗА

Системних репрезентативних комплексних досліджень про досвід підготовки й вступ, про процедуру вступу, мотивацію, вибір ЗВО, адаптацію та умови проживання студентів/студенток із ТОТ раніше не здійснювали. Водночас варто звернути увагу на два дослідження перед повномасштабним вторгненням.

«Вокс Україна» (авторки: Тетяна Тишук, Ксенія Алєканкіна, Віра Іванчук) в межах проєкту German Ukrainian Researchers Network (GURN) 2020 року підготували дослідження,⁵ у якому проаналізували вступ дітей з ТОТ до ЗВО й виявила кілька критичних точок, які можуть обмежувати їхній доступ до української системи освіти.

Команда навчального дослідницького проєкту під менторством Cedos навесні й влітку 2021 року дослідила,⁶ який шлях проходять абітурієнти й абітурієнтки з ТОТ під час вступу в українські університети. Метою дослідження було виявити, які чинники сприятливо впливають на інтеграцію молоді з ТОТ, а які — негативно. Яким є загальний рівень інтеграції студентів і студенток — ВПО в нову спільноту, з якими викликами вони стикаються.

Є гіпотеза, що після повномасштабного вторгнення у 2022 році ситуація з реалізацією рівного доступу до освіти змінилася, а чинні порядки та процедури не відповідають потребам абітурієнтів й абітурієнток і студентства з ТОТ. Це пов'язано, по-перше, зі збільшенням ТОТ (26% території України), по-друге, з ускладненням фізичного переміщення, по-третє, з обмеженим доступом (відсутність інтернету, блокування вебсайтів тощо) як до

4 Аналітичний звіт «Оцінка імплементації державної політики, спрямованої на освітню реінтеграцію тимчасово окупованих територій», https://almenda.org/wp-content/uploads/2023/11/Аналітичний-звіт-Альменди_Оцінка-імплементації-державної-політики-спрямованої-на-освітню-реінтеграцію-TOT.pdf

5 Кризь терни до знань. Оцінення імплементації державної політики підтримки абітурієнтів із Криму та ОРДІЛО під час вступу до університетів України, <https://voxukraine.org/labirint-minotavra-dlya-vstupnikiv-z-krimu-ta-ordlo>

6 Студент_ки з тимчасово окупованих територій в українських закладах вищої освіти: що впливає на вступ та інтеграцію https://cedos.org.ua/researches/student_ky-z-tymchasovo-okupovanyh-terytorij-v-ukrayinskyh-zvo-shho-vplyvaye-na-vstup-ta-integracziyu/

формального, так і до неформального українського освітнього простору, низьким рівнем володіння державною мовою. Також припускаємо, що існують труднощі в адаптації й інтеграції молоді з окупованих територій у громадах, які їх приймають, що під час вступу відокремлює молодь із ТОТ від інших абітурієнтів і сприяє виникненню упереджень щодо них.

Це дослідження покликане вивчити проблеми, виклики, перешкоди, мотивацію до вступу, оцінити умови навчання й проживання та інші важливі показники рівня задоволеності навчанням й умовами вступу.

ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою цього дослідження є виявити, які чинники сприятливо впливають на рішення про вступ до українських ЗВО й інтеграцію студентства з ТОТ, а які — негативно, а також встановити загальний рівень його інтеграції в нову спільноту та виклики, які потребують якісних рішень влади, університетів, громадських організацій, і на основі отриманих даних розробити відповідні рекомендації.

Завдання дослідження

1. Скласти соціально-демографічний портрет вступника/вступниці та визначити його/її мотивацію вступу до українського ЗВО.
2. Виявити й проаналізувати проблеми, з якими стикається молодь із ТОТ перед вступом у ЗВО України та після нього.
3. Виявити й проаналізувати проблеми під час адаптації до навчального процесу й інтеграції в громади, які приймають таку молодь.
4. Визначити якість освітніх послуг, що надають ОЦ, та рівень задоволеності ними абітурієнтів.
5. Виокремити чинники, які впливають на рішення про вступ до ЗВО та на інтегрованість студентів і студенток — ВПО.

Об'єктом дослідження є студентство українських закладів вищої освіти, які до 2022–2023 років перебували на ТОТ України.

На основі отриманої інформації можна визначити точні кроки адвокаційної діяльності, розробити відповідні положення до освітньої концепції та плану реінтеграції українців й українок із ТОТ, а також внести відповідні положення до правил й умов приймання до ЗВО.

Результати опитування можна використати для подальшої розробки інформаційно-комунікаційної кампанії та рекомендувати суб'єктам освітньої діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час дослідження було використано такі методи.

Кабінетний аналіз — дослідження нормативно-правової бази, яка стосується вступу абітурієнтів й абітурієнток із ТОТ до ЗВО в Україні, документів, які регулюють інші важливі

для них аспекти, як-от: процедура оформлення документів для вступу, документа, що посвідчує особу й підтверджує громадянство України, інших документів для в'їзду на контрольовані території України.

Кількісне соціологічне дослідження методом онлайн-опитування за допомогою формалізованого інструментарію: анкети в Google Forms (Додаток 1. Опитувальник студентства). Використання такого методу дослідження разом з офіційним супровідним листом на освітні центри забезпечило ефективне поширення анкети для опитування лише серед представників об'єкта дослідження. Крім того, формалізований інструментарій має значний дослідницький потенціал завдяки можливостям використання різноманітних типів запитань (відкрите, запитання з кількома варіантами відповідей, таблиця з варіантами відповідей).

Опитувальник містив чотири структурні блоки дотичних до дослідницьких завдань.

- БЛОК А. Соціально-демографічний портрет респондента/респондентки.
- БЛОК Б. Передумови вступу.
- БЛОК В. Навчання, адаптація, умови проживання.
- БЛОК Г. Підготовчі курси.

Опитування тривало з 26.02.2024 року до 23.03.2024 року.

ВИБІРКА

Щоб визначити репрезентативну вибірку респондентів/респонденток опитування, було досліджено кількість вступників із ТОТ у 2023 році у ЗВО України. Згідно з листом МОН (від 09.10.2023 № 3/5664-23) на запит ЦГП «Альменда», кількість осіб, які вступили у 2023 році до закладів вищої освіти України в період вступної кампанії, становить:

- особи, місцем проживання яких зареєстровано (задекларовано) на ТОТ АР Крим та м. Севастополь, або які переселилися звідти після 1 січня 2023 року — 86 осіб;
- особи, місце проживання яких зареєстровано (задекларовано) в населених пунктах, які належать до території активних бойових дій станом на 1 липня 2023 року, або тимчасова окупація яких РФ завершилася після 24 лютого 2022 року — 3589 осіб.

Цю кількість (3675 осіб) підтверджено у відповіді МОН на запит виданню [ZMINA](#) з посиленням на дані Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Критерії внесення учасників опитування

Критерії внесення учасників опитування визначали на основі мети й дослідницьких завдань. До опитування запросили студентів і студенток 2022 та 2023 року вступу, які до того перебували на ТОТ або переїхали після 1 січня року вступу.

Канали рекрутингу респондентів/респонденток

Респондентів і респонденток рекрутували через ОЦ. Загальна кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **1909** (з них 86 вступили до ЗВО Укра-

їни до 2022 року). Під час складання соціально-демографічного портрета респондента/респондентки аналізували всі їхні відповіді.

Щодо інших блоків опитування, то аналізували відповіді студентів і студенток, які вступили до ЗВО у 2022 році (166) та у 2023 році (1657), що становить **1823 особи**.

Отже, репрезентативність вибірки становить **45% (1657 осіб)** загальної кількості вступників і вступниць 2023 року (**3675 осіб**). Тому вважаємо, що вибірка повно і достовірно представляє характеристики генеральної сукупності, які важливі для досягнення мети аналізу.

СТИСЛІ ВИСНОВКИ

Вступ абітурієнтів й абітурієнок із ТОТ до закладів освіти на територіях під контролем України є частиною загальнодержавної стратегії деокупації та відновлення окупованих територій. Залучення до навчання в заклади вищої освіти молоді з ТОТ — це можливість держави виконати конституційний обов'язок захисту права на освіту, посилити зв'язки між людьми з обох боків лінії зіткнення та вплинути на наслідки російської пропаганди. А в глобальному вимірі це конкуренція за молодь.

Лінія зіткнення — умовна лінія на поверхні землі між тимчасово окупованою територією та іншою територією України, на прилеглих територіях до якої тривають бойові дії

За даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти ([ЄДЕБО](#)), [2023 року](#) до українських ЗВО вступили 3675 дітей із ТОТ. Ця **кількість вступників становить лише 1,7% загальної кількості здобувачів освіти зарахованих на освітній рівень «бакалавр» у 2023 році**. На жаль, відсутність офіційної статистики про кількість випускників шкіл на ТОТ у 2023 році не дає змоги визначити відсоток абітурієнтів й абітурієнок із ТОТ, які обрали освітню траєкторію «вступ в українські ЗВО». Але, наприклад, якщо використовувати інформацію окупаційної влади про кількість випускників 2023 року на ТОТ АР Крим і м. Севастополь, то до українських ЗВО вступило тільки 0,5% випускників і випускниць шкіл. Це досить низький показник, який засвідчує наявність суб'єктивних й об'єктивних факторів, які впливають на рішення мешканців ТОТ.

Аналіз на основі комплексного опитування студентів і студенток із ТОТ **виявив чинники (негативні й позитивні), які впливають на рішення вступати до українських ЗВО, та загальний рівень інтеграції в українське суспільство**. Проаналізувавши студентські відповіді, вдалося визначити виклики й проблеми, які потребують якісних рішень органів влади, закладів освіти, громадських організацій. Опитування мало високий рівень репрезентативності й дало змогу встановити характеристики генеральної сукупності цільової групи.

Переважна більшість вступників і вступниць із ТОТ, які обирають українські заклади освіти, — із ТОТ після 24.02.2022 року. Вступники й вступниці з АР Крим і м. Севастополь, окупованої з 2014 року частини територій Донецької і Луганської областей майже не

обирають освіту в Україні. Це пояснюється тривалістю їхнього перебування в тимчасовій окупації під впливом російської пропаганди, тиск і залякування окупаційної влади, асиміляційні процеси й втрату громадянської та національної ідентичності в дітей та їхніх батьків.

Майже рівне співвідношення чоловіків і жінок (у відсотках 40 на 60) серед опитаних дає змогу дійти висновку, що належність до певної статі не впливає на ухвалення рішення і що це рішення не залежить від «залякування майбутньою мобілізацією» або труднощів виїзду з ТОТ.

Загалом багато респондентів і респонденток ухвалювали рішення про переїзд на підконтрольні Україні території відразу після закінчення школи або під час навчання у випускних класах, коли вони долучалися до української дистанційної освіти чи переміщувалися на більш безпечні території України.

Результати аналізу дають підстави виокремити кілька факторів, які впливають на рішення про вступ до ЗВО та на інтегрованість студентства — ВПО.

Першим із них є наявність мотивації до переміщення з ТОТ. І тут треба вказати як внутрішню мотивацію (це збереження **громадянської ідентичності, відчуття належності до українського народу й держави**), так і зовнішню мотивацію — **навчання й життя в Україні респонденти/респондентки загалом бачили більш перспективними для свого майбутнього, ніж на ТОТ**. Також для кожного другого опитаного велике значення мали **легітимність українських освітніх документів** і змога продовжити навчання за кордоном (Європа, США тощо) або можливість працевлаштування в інших країнах.

Важливо зауважити, що загалом **рішення навчатися саме в українських ЗВО ухвалювали самі вступники й вступниці**, але велике значення **для його ухвалення має позиція батьків, родини, друзів** й, у випадках збереження дистанційних зв'язків зі ЗЗСО, **учителів**. Відповідно, важливо враховувати цей вплив під час розробки інформаційно-комунікаційних стратегій на державному рівні та на рівні діяльності громадських організацій.

Досліджуючи підготовку до вступу та вступ студентів і студенток із ТОТ, можна зробити висновок, що **держава, ЗВО й громадські організації останніми роками доклали багато зусиль для спрощення політик і процедур**, які дають змогу цій молоді здобути вищу освіту в Україні. Водночас треба вдосконалювати ці політики й процедури з урахуванням викликів, які постали після повномасштабного вторгнення. Зокрема, **зберегти та покращити консультаційну роботу ОЦ**, зробити більш прозорою та зрозумілою процедуру отримання пільг (квота-2).

Попри всі здобутки у створеній системі вступу абітурієнтів/абітурієнток з ТОТ, досі **не вистачає якісного інформування про умови вступу та інші доступні для них можливості** через єдиний інформаційний ресурс або через уніфіковані інформаційні матеріали. Їх, на думку авторів звіту, треба написати «зрозумілою мовою» для того, хто тривалий час перебував поза межами українського освітнього поля.

Особлива роль у формуванні єдиної інформаційно-комунікаційної політики щодо вступу молоді з ТОТ **належить спеціально створеним ОЦ**, але кількість вступників через ОЦ становила тільки 26%, що вказує на недостатність використання цього ресурсу.

Крім того, заклади вищої освіти, де є ОЦ, можуть надавати більш орієнтовані освітні послуги, з урахуванням регіональних особливостей студентства, оскільки одним **із важливих факторів**, який впливає на навчання в українських ЗВО, **є можливість обирати дистанційний чи змішаний формат навчання**.

Опитування дало змогу проаналізувати основні проблеми, з якими стикається молодь із ТОТ під час вступу у ЗВО України й адаптації до навчального процесу й інтеграції в громади, які їх приймають.

Загальні висновки про складність вступної процедури вказують, що 67% опитаних вважають її нескладною, але решта мала складнощі труднощі зі вступом. Водночас під час оцінювання відповідей варто зважати на те, що їх надавали респонденти й респондентки, які вже стали здобувачами вищої освіти в Україні. Наприклад, згідно з відповіддю МОН, надану ГО «ЦГП «Альменда», із 86 заявників з АР Крим і м. Севастополя стали студентами лише 57 осіб. Майже кожен третій заявник не зміг подолати перешкоди, пов'язані з вступом.

Основними проблемами під час вступу стали:

- інформаційна доступність,
- визнання документів, які підтверджують особу, зокрема занадто великий список документів,
- складна процедура їх оформлення,
- виїзд із ТОТ,
- отримання довідки про перебування на ТОТ,
- електронний підпис й оформлення документів в електронному вигляді,
- упереджене ставлення,
- ДПА для отримання освітніх документів про здобуття загальної середньої освіти.

Усі ці проблеми **негативно** впливають на залучення до навчання в ЗВО молоді з ТОТ.

Щодо процесу інтеграції студентів і студенток після вступу у ЗВО, то йому, на думку авторів дослідження, досі приділяють мало уваги. Водночас студентська молодь стикається з багатьма проблемами після переїзду, з якими їй часто складно впоратися самостійно, тому потенційно може покинути університет через фінансове становище, невдалий пошук житла, складнощі в соціальній інтеграції, і повернутися на ТОТ.

Одним із чинників, який впливає на інтеграцію студентства з ТОТ, **є його фінансова стабільність**, оскільки, на відміну від своїх однокурсників, студенти й студентки з ТОТ не мають змоги отримати допомогу від батьків через їхнє скрутне фінансове становище на ТОТ або через неможливість отримати безготівкові перекази. Кожному другому студенту/другій студентці грошей вистачає лише на їжу й проїзд, а кожному п'ятому й на це не вистачає. Щоб мати гроші на життя, третина респондентів і респонденток паралельно з навчанням працює, що, вірогідно, не може не впливати на якість їхнього навчання. У

таких умовах важливими для їх підтримки є академічна й соціальна стипендії, а також соціальні виплати для ВПО. Про цю допомогу від держави згадали багато респондентів і респонденток.

Негативно на інтеграцію може впливати упереджене ставлення до студентів/студенток, які перебували в тимчасовій окупації та приїхали навчатися на підконтрольні українській владі території. У більшості не виникає складнощів із соціальним оточенням (викладачі, однокурсники й одногрупники) під час навчального процесу. Утім, варто звернути увагу на те, що майже кожен п'ятий студент/студентка відчули «особливе» ставлення до себе. Однак зібраних даних не достатньо, щоб дійти загального висновку про упереджене ставлення до студентства з ТОТ. Це потребує додаткового дослідження через інтерв'ю або фокус-групи.

Факторами, які впливають на процес інтеграції молоді з ТОТ, є **мовна адаптація до навчального процесу.** Аналізуючи відповіді респондентів/респонденток про вплив знання української мови на ухвалення рішення вступати до українських ЗВО, можна зробити висновок що це дуже важливий чинник. Більшість опитаних вказала, що рівень знання української мови у них високий. Отже можна зробити висновок, що вибірка тих, хто планує вступати, відбувається ще на етапі ухвалення рішення: готовність до навчання державною мовою. Хто не мав змоги вивчати українську мову, рішення про вступ в Україні не ухвалює. Це опосередковано підтверджує детальне вивчення відповідей за регіонами.

Водночас **кожен другий респондент/респондентка потребує додаткових адаптивних програм і підготовчих курсів,** і не лише з предметів, які не вивчають на ТОТ (українська мова й історія України), а і з інших навчальних дисциплін. Отже, **тривале перебування поза навчальним процесом за українськими державними стандартами й потребу подолання освітніх розривів** також треба враховувати під час удосконалення доступу до реалізації права на освіту мешканців ТОТ.

Загальний висновок аналітичного звіту полягає в тому, що, попри те що після повномасштабного вторгнення у 2022 році ситуація щодо реалізації рівного доступу до освіти змінилася, чинні правила й умови вступу не адаптували відповідно до потреб абітурієнтів/абітурієнток і студентів/студенток із ТОТ. «Застаріла» процедура вступу через ОЦ не стала пріоритетною для вступників і вступниць із ТОТ, оскільки більшість із них із ТОТ після 24.02.2022 року вступає за загальними правилами вступної кампанії. Але якщо найближчим часом воєнно-політична ситуація не зміниться, то освітній розрив для згаданої групи стане катастрофічним, як і для молоді, що живе на ТОТ із 2014 року.

Загальний порядок вступу — порядок вступу, що відповідає загальним правилам прийому до вищих навчальних закладів України затверджуються щорічно МОН України.

Отже, за результатами опитування вдалося визначити такі виклики:

- збільшення кількості потенційних вступників із ТОТ, які потребують зміни інформаційно-комунікаційної діяльності ЗВО, зокрема ОЦ;
- ускладнена можливість виїзду з ТОТ осіб, які потребують вдосконалення й розвитку дистанційного формату освіти;

- зниження якості освіти студентів/студенток, які виїхали з ТОТ, через вимушене працевлаштування на перших курсах у зв'язку з неможливістю отримувати допомогу від родини під час навчання;
- освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти серед дітей на ТОТ ускладнюють отримання освітніх документів про здобуття базової й повної загальної середньої освіти;
- недостатня інтеграція першокурсників/першокурсниць, які мають травматичний досвід життя в окупації через відсутність підтримки, зокрема психологічної.

Отже, державна політика щодо залучення до навчання в ЗВО молоді з ТОТ потребує суттєвого удосконалення й урахування таких факторів: ускладнення фізичного переміщення, обмежений доступ (відсутність інтернету, блокування вебсайтів тощо) як до формального, так і до неформального українського освітнього поля, низький рівень володіння державною мовою.

Водночас закладений державою у 2016–2023 роках фундамент може стати основою для розробки унікальної моделі збереження зв'язків з молоддю в тимчасовій окупації, реалізації права на освіту та протидії російській агресії.

ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТСТВА

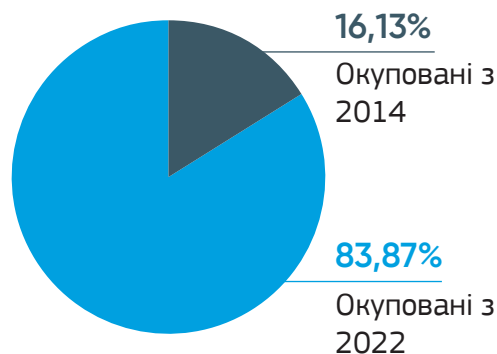
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ РЕСПОНДЕНТА/РЕСПОНДЕНТКИ

1.1. КІЛЬКІСНИЙ КОМПОНЕНТ

Для визначення соціально-демографічного портрета респондентів/респонденток було використано дані відповідей загальної кількості студентства, яке взяло участь в онлайн-опитуванні, а це 1909 осіб.

В опитуванні взяли участь студенти/студентки з ТОТ зі 103 ЗВО, де діють ОЦ. За місцем проживання напередодні вступу до українських закладів освіти респонденти розподілилися за 9 областями ТОТ. Кількість респондентів/респонденток із територій, які **тимчасово окуповані з 2014 року, становить 16,13%** загальної кількості (ТОТ АР Крим і м. Севастополь — 2,67%, ТОТ Донецької області — 9,11%, ТОТ Луганської області — 4,35%), з територій, які **тимчасово окуповані після 24.02.2022 року — 83,87%**). Докладніше про розподіл за областями ТОТ — у таблиці 1.1.1.

Діаграма 1. Місце проживання напередодні вступу за датою початку окупації

Таблиця 1.1.1. Місце проживання респондентів/респонденток напередодні вступу до українських закладів вищої освіти за регіонами

Місце проживання	Кількість осіб
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	51
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	174
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	380
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	83
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	275
ТОТ Запорізької області	448
ТОТ Херсонської області	284
ТОТ Харківської області	163
ТОТ Миколаївської області	51
Разом	1909

За статевою ознакою розподіл такий: **40% респондентів — чоловіки, 60% — жінки.**

Таблиця 1.1.2. Стать опитаних за регіонами

	Жіноча	Чоловіча	Разом
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	33	18	51
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	101	73	174
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	246	134	380
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	41	42	83
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	153	122	275
ТОТ Запорізької області	283	165	448
ТОТ Херсонської області	172	112	284
ТОТ Харківської області	94	69	163
ТОТ Миколаївської області	32	19	51
Разом	1155	754	1909
%	60	40	

Вік опитаних

Основна кількість респондентів/респонденток — **16–21 рік (92%)**. Відповідно, опитаних віком понад 22 роки — 8%; до 22 років **найбільше (71%) — у віці 17–18 років**, отже, **більшість респондентів/респонденток (95%) навчаються на 1–2 курсі**. Такий розподіл результатів пояснюється дизайном дослідження, яке було спрямоване на вступників 2022-го та 2023 років. Регіональні особливості вікового розподілу представлено в таблиці 1.1.3.

Таблиця 1.1.3. Вік опитаних у контексті регіонального розподілу

	до 16	17	18	19	20	21	22 +	разом
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	3	7	19	11	3	3	5	51
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	2	54	69	15	11	9	14	174
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	5	131	157	33	18	7	29	380
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	4	27	25	11	3	5	8	83
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	6	87	99	22	13	10	38	275

ТОТ Запорізької області	7	152	187	41	24	6	31	448
ТОТ Херсонської області	2	101	112	36	14	9	10	284
ТОТ Харківської області	0	53	62	22	11	3	12	163
ТОТ Миколаївської області	2	10	14	5	6	8	6	51
Разом	31	622	744	196	103	60	153	1909
%^{8*}	2	33	39	10	5	3	8	

Рік завершення здобуття базової або повної загальної середньої освіти на ТОТ

73% респондентів/респонденток завершили здобуття базової або повної загальної середньої освіти на ТОТ після повномасштабного вторгнення; 4% — до початку російської агресії (2013 рік) і 23% — у період між 2014–2021 роками.

Вступили до українського закладу освіти **одразу після закінчення школи в тимчасовій окупації 40% опитаних**, між вступом і закінченням школи на ТОТ була перерва, під час якої ніде не навчалися, — 9% опитаних і 5% спробували навчатися в ЗВО на ТОТ або в іноземних вишах (не закінчили). Значна кількість опитаних (45%) на запитання, яке стосувалось освітньої траєкторії між закінченням школи та вступом до ЗВО, вказали «інше». Особливості здебільшого були пов'язані з тим, що для завершення школи вони переміщувалися з ТОТ на підконтрольну Україні територію, частіше за все в Україні, є поодинокі випадки вступу після коледжу або ліцею, здобуття освіти через екстернат, навчання за кордоном, а також відповіді, які не стосуються завершення школи.

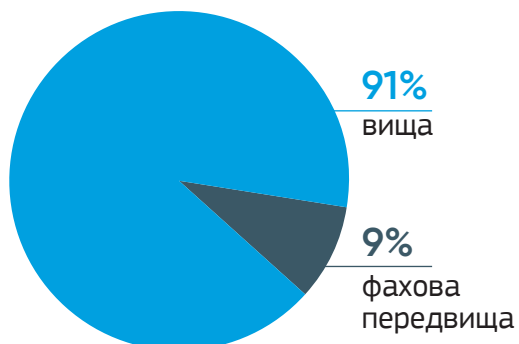
Рівень, форма й формат здобуття освіти респондентів/респонденток

Щодо рівня здобуття освіти респондентів і респонденток — 91% став здобувачами вищої освіти, 9% — фахової передвищої освіти.

Щодо вибору форми навчання респондентів і респонденток — 95% обрали денну форму навчання, 5% — заочну форму. Водночас дистанційний і змішаний формат обрало 57% респондентів, очний формат навчання — 43%.

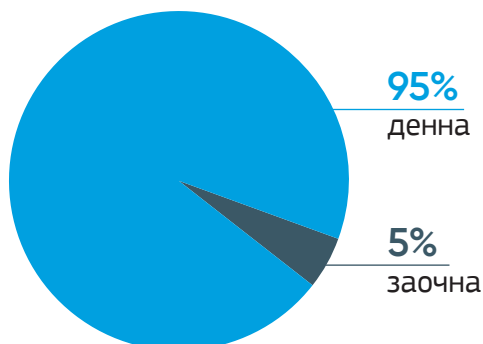
Діаграма 2.

Рівень освіти

Діаграма 3.

Форма здобуття

Якщо порівняти кількість респондентів у контексті регіонального розподілу щодо обрання формату навчання, то близько 50% студентів і студенток із ТОТ обирає дистанційний формат, крім ТОТ Запорізької області, де цей показник становить 11%, що суттєво вплинуло на загальні показники. Детальніше про них — у таблиці 1.1.4.

Таблиця 1.1.4. Формат навчання респондентів/респонденток у контексті регіонального розподілу

	Очна	Дистанційна	Змішана	Разом
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	24	22	5	51
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	58	85	31	174
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	127	210	43	380
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	37	36	10	83
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	113	127	35	275
ТОТ Запорізької області	271	48	129	448
ТОТ Херсонської області	126	121	37	284
ТОТ Харківської області	45	93	25	163
ТОТ Миколаївської області	29	12	10	51
Разом	830	754	325	1909
%	43	39	18	

Джерела доходів і добробут респондентів/респонденток

Відповіді опитаних на запитання, що стосуються фінансового стану, такі: кожен п'ятий (20%) стверджує, що під час здобуття освіти не вистачає коштів на основні потреби, 46% — має гроші лише на проїзд і їжу, 15% — важко відповісти, 17% — можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги. І лише для 2% респондентів наявний дохід достатній для всього, що потрібно (зокрема, на придбання гаджетів, техніки тощо).

Для 31% опитаних одним із джерел доходів під час навчання є допомога батьків, ще 60% говорять про стипендію, 43% — про соціальні виплати на території під контролем України. Третина респондентів/респонденток (31%) працює на неповний чи повний робочий день. 6% вказали «інше», де вказана інформація про інші види забезпечення — допомога батьків (це батьки, які не мешкають на ТОТ), робота членів сім'ї й навіть служба в ЗСУ (1 — Запорізька область, 2 — Донецька, 1 — Луганська, 1 — Харківська), а ще соціальні виплати за кордоном. Водночас треба вказати, що респонденти/респондентки мали змогу надавати кілька відповідей одночасно, отож їх кількість не дорівнює кількості опитаних.

Для уточнення рівня добробуту респондентам і респонденткам запропонували відповісти на запитання: **«Яка загальна сума вашого бюджету на місяць?»**. Для узагальнення результатів у таблиці автори дослідження використовували критерії **«прожитковий мінімум для працездатних осіб на 2024 рік — 3038 грн»** і **«мінімальна**

заробітна плата у 2024 році — 8000 грн» на момент опитування. Результати представлено в таблиці 1.1.5.

Таблиця 1.1.5. Рівень добробуту опитаних за регіональним розподілом

	До 3028	До 8000	Понад 8000	Інше*	Разом
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	8	15	13	11	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	59	63	28	16	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	100	174	52	37	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	24	23	19	9	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	83	119	40	26	268
ТОТ Запорізької області	134	192	28	78	432
ТОТ Херсонської області	74	140	44	16	274
ТОТ Харківської області	57	69	17	16	159
ТОТ Миколаївської області	12	22	5	0	39
Разом	551	817	246	209	1823
%	30	45	14	11	

* Відмовилися відповідати або дали неточну відповідь.

1.2. РЕГІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ

1.2.1. ТОТ АР КРИМ І М. СЕВАСТОПОЛЬ

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **51 особа**, з них: 33 жінки та 18 чоловіків. Вік: від 16 до 18 років — 29 осіб, від 19 до 21 року — 17 осіб, понад 22 роки — 5 осіб.

Щодо форм навчання, то 90% обрали денну; з них: 43% — дистанційну, 9% — змішану, 48% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 86%, фахової передвищої — 14% опитаних. 92% вступили після повномасштабного вторгнення, 43% — відразу після закінчення школи, 35% — мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ («Після переїзду закінчив пів 11 класу в Україні, а потім вступив до університету», «Одразу після закінчення школи в Ужгороді», «Переїхала з окупованої території, почала навчатися в ліцеї, а після його завершення вступила у ВНЗ»).

Відповіді на запитання, що стосуються фінансового стану опитаних, такі: 13% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 41% має гроші лише на проїзд і їжу, 13% важко відповісти, 27% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 6% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 47% є допомога батьків, 43% вимушені поєднувати навчання та роботу.

1.2.2. ТОТ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДО 24.02.2024)

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **174 особи**, з них: 101 (58%) жінка та 73 (42%) чоловіки. Вік: від 16 до 18 років — 125 осіб, від 19 до 21 року — 35 осіб, понад 22 роки — 14 осіб.

Щодо форм навчання, то 93% обрали денну, зокрема: 49% — дистанційну, 18% — змішану, 33% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 87%, фахової передвищої — 13% опитаних. 95% вступили після повномасштабного вторгнення, 30% — відразу після закінчення школи, 20% мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (51%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ («Я закінчила школу в м. Берегове після виїзду з окупованої території», «Завершив 4 клас в окупації, з 5 по 11 класи навчався у м. Покровську Донецької області, а після цього вступив до університету», «Я виїхала з початку війни на безпечну територію», «Закінчила 11 клас у м. Запоріжжя»).

Відповіді на запитання, що стосуються фінансового стану опитаних, такі: 24% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 36% мають гроші лише на проїзд і їжу, 14% важко відповісти, 22% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 4% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 32% є допомога батьків, 60% — стипендії та 42% — соціальні виплати, 33% вимушені поєднувати навчання й роботу.

1.2.3. ТОТ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ПІСЛЯ 24.02.2024)

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **380 осіб**, з них: 246 (65%) жінок і 134 (35%) чоловіки. Вік: від 16 до 18 років — 293 особи, від 19 до 21 року — 58 осіб, понад 22 роки — 29 осіб.

91% обрав денну форму. Щодо формату навчання: 55% — дистанційну освіту, 11% — змішану, 34% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 90%, фахової передвищої — 10% опитаних. 95% вступили після повномасштабного вторгнення, 34% — відразу після закінчення школи, 14% — мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (51%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ («З початку великої війни я переїхала і вчилася в українській школі, з цією освітою вступила до закладу вищої освіти», «На момент закінчення школи місто вже було деокуповано. Вступила одразу після закінчення школи», «Одразу після закінчення школи, але у Львівській області; я із сім'єю поїхала з міста через бойові дії і перейшла в іншу школу в 11 класі»).

Відповіді на питання, що стосуються фінансового стану опитаних, такі: 22% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 49% мають гроші лише на проїзд і їжу, 13% важко відповісти, 12% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 4% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 28% є допомога батьків, 57% — стипендії, 43% — соціальні виплати, 24% вимушені поєднувати навчання та роботу.

1.2.4. ТОТ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДО 24.02.2024)

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **83 особи**, з них: 41 (49%) жінка та 42 (51%) чоловіки. Вік: від 16 до 18 років — 56 осіб, від 19 до 21 року — 19 осіб, понад 22 роки — 8 осіб.

95% обрали денну форму. Щодо формату навчання: 43% — дистанційну освіту, 12% — змішану, 45% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 87%, фахової передвищої — 13% опитаних. 86% вступили після повномасштабного вторгнення, 31% — відразу після закінчення школи, 19% мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (48%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ (*«Закінчила 10 класів на окупованій території, а потім в онлайн-школі в м. Київ закінчила 11 клас й одразу вступила», «Я вступила до закладу, коли була в Запоріжжі», «Після завершення школи склав ЗНО та вступив у виш на підконтрольній Україні території, здобув ступінь бакалавра й вступив до магістратури», «Я вступила після закінчення української школи екстерном»*).

Відповіді на запитання про фінансовий стан опитаних такі: 18% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 47% — має гроші лише на проїзд і їжу, 14% важко відповісти, 19% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 2% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 31% є допомога батьків, 52% — стипендії, 43% — соціальні виплати, 27% вимушені поєднувати навчання й роботу.

1.2.5. ТОТ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ПІСЛЯ 24.02.2024)

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **275 осіб**, з них: 153 (56%) жінки та 122 (44%) чоловіки. Вік: від 16 до 18 років — 192 особи, від 19 до 21 року — 45 осіб, понад 22 роки — 38 осіб.

93% обрали денну форму. Щодо формату навчання: 46% обрали дистанційну освіту, 13% — змішану, 41% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 93%, фахової передвищої — 7% опитаних. 97% вступили після повномасштабного вторгнення, 30% — відразу після закінчення школи, 15% — мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (53%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ (*«Вступив до закладу вищої освіти після дистанційного закінчення школи на території України», «Переїхала в Німеччину, але подавала документи в Україні, щоб надіслати їх поштою», «Закінчила 11 клас дистанційно (у своїй школі), перебуваючи у м. Львів. Після того відразу вступила у заклад вищої освіти»*).

Відповіді на запитання про фінансовий стан опитаних такі: 20% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 45% має гроші лише на проїзд і їжу, 15% важко відповісти, 14% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 6% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 24% є допомога батьків, 65% — стипендії, 47% — соціальні виплати, 25% вимушені поєднувати навчання й роботу.

1.2.6. ТОТ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **448 осіб**, з них: 283 (63%) жінки та 165 (37%) чоловіків. Вік: від 16 до 18 років — 346 осіб, від 19 до 21 року — 71 особа, понад 22 роки — 31 особа.

96% обрали денну форму. Щодо формату навчання: 11% — дистанційну освіту, 29% — змішану, 60% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 90%, фахової передвищої — 10% опитаних. 96% вступили після повномасштабного вторгнення, 49% — відразу після закінчення школи, 11% мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (38%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ (*«Після окупації вступив до школи на неокупованій території, де закінчив навчання», «Виїхала з окупованої території, закінчила 11 клас в м. Запоріжжя й вступила тут до Запорізького національного університету на перший курс», «Після закінчення школи в онлайн-режимі в м. Мелітополь», «Навчався дистанційно в Енергодарському багатопрофільному ліцеї (вчителі виїхали з окупації і змогли продовжити навчати), коли вже виїхав з окупації»*).

Відповіді на запитання про фінансовий стан опитаних такі: 19% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 46% має гроші лише на проїзд і їжу, 13% важко відповісти, 17% — можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 5% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 31% є допомога батьків, 42% — стипендії, 31% — соціальні виплати, 21% вимушений поєднувати навчання й роботу.

1.2.7. ТОТ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **284 особи**, з них: 172 (61%) жінки та 112 (39%) чоловіків. Вік: від 16 до 18 років — 215 осіб, від 19 до 21 року — 59 осіб, понад 22 роки — 10 осіб.

99% обрали денну форму. Щодо формату навчання: 43% — дистанційну освіту, 13% — змішану, 44% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 94%, фахової передвищої — 6% опитаних. 96% вступили після повномасштабного вторгнення, 51% — відразу після закінчення школи, 12% мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (36%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ (*«Я вступила на основі 11 класів як ВПО у м. Красилів Хмельницької області», «Я виїхав через деякий час на підконтрольну Україні територію, вступив до 11 класу і, закінчивши його, вступив до університету», «Після виїзду навчалась як в іноземному ліцеї, так і дистанційно в школі в м. Львів, яку й закінчила», «10 клас закінчив у Новій Каховці, а 11 клас — у Запоріжжі, у козацькому ліцеї»*).

Відповіді на запитання про фінансовий стан опитаних такі: 19% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 47% має гроші лише на проїзд і їжу, 4% важко відповісти, 14% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 16% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 36% є допомога батьків, 67% — стипендії, 49% — соціальні виплати, 20% вимушені поєднувати навчання й роботу.

1.2.8. ТОТ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **163 особи**, з них 94 (58%) жінки та 69 (42%) чоловіків. Вік: від 16 до 18 років — 115 осіб, від 19 до 21 року — 36 осіб, понад 22 роки — 12 осіб.

97% обрали денну форму. Щодо формату навчання: 57% — дистанційну освіту, 15% — змішану, 28% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 93%, фахової передвищої — 7% опитаних. 97% вступили після повномасштабного вторгнення, 39% — відразу після закінчення школи, 14% мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (45%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ («Я вступала в університет, закінчивши школу на небезпечній території — у Сумській області», «Виїхала з окупації і впродовж 11 класу вчилася у Львівській області», «Я виїхав з окупованої території, вступив у школу в Рівненській області, де закінчив 11 клас, написав НМТ у Чехії, після того повернувся на звільнену територію для вступу у ВНЗ», «До війни я навчався в Куп'янському автодорожньому фаховому коледжі. Закінчив його минулого року, коли виїхав з Куп'янська і вступив до закладу вищої освіти — ХНАДУ»).

Відповіді на запитання про фінансовий стан студентства такі: 22% під час здобуття освіти не вистачає на основні потреби, 45% має гроші лише на проїзд і їжу, 17% важко відповісти, 12% можуть дозволити собі витрати на одяг і розваги, 4% вказано інше. Головними джерелами особистого бюджету для 29% є допомога батьків, 61% — стипендії, 37% — соціальні виплати, 20% вимушені поєднувати навчання й роботу.

1.2.9. ТОТ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кількість респондентів і респонденток, які взяли участь в опитуванні, — **51 особа**, з них 32 (63%) жінки та 19 (37%) чоловіків. Вік: від 16 до 18 років — 26 осіб, від 19 до 21 року — 19 осіб, понад 22 роки — 6 осіб.

94% обрали денну форму. Щодо формату навчання: 23% — дистанційну освіту, 20% — змішану, 57% — очну. Рівень здобуття вищої освіти обрало 90%, фахової передвищої — 10% опитаних. 76% вступили після повномасштабного вторгнення, 35% — відразу після закінчення школи, 7% мали перерви між закінченням школи й вступом, а також робили спроби навчатися на ТОТ або в іноземних вишах. Інші (56%) обирали освітню траєкторію — переміщення в Україну для закінчення школи або екстернат, а потім вступ («Вступила, коли переїхала до Тернополя», «Одразу після закінчення школи в Київській області», «На початок 11 класу виїхав із тимчасово окупованої території, вступав до закладу вищої освіти вже в Івано-Франківську»).

ПЕРЕДУМОВИ ВСТУПУ

2.1. МОТИВАЦІЯ ДО ВСТУПУ В УКРАЇНСЬКІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ

Для аналізу передумов вступу використовували лише відповіді студентів/студенток, які навчаються на 1–2 курсах і вступили після повномасштабного вторгнення РФ. Загальна кількість опитаних — **1823 особи**, які за регіональним компонентом розподілилися так, як вказано в таблиці 2.1.1.

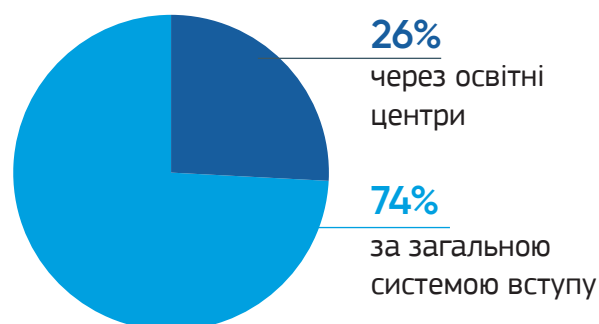
Таблиця 2.1.1. Кількість студентів/студенток, які вступили після 2022 року (за регіональним компонентом і курсом навчання)

	I курс	II курс	Разом
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	44	3	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	144	22	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	329	34	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	71	4	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	250	18	268
ТОТ Запорізької області	413	19	432
ТОТ Херсонської області	245	29	274
ТОТ Харківської області	132	27	159
ТОТ Миколаївської області	29	10	39
Разом	1657	166	1823
%	91	9	

Серед опитаних респондентів/респонденток, які вступали у 2022-му та 2023 роках, лише **26% вступали за спрощеною системою** через ОЦ, решта (**74%**) вступала за загальною системою вступу (через складання НМТ), але з можливістю використання квоти-2.

Діаграма 4.

Шлях вступу до ЗВО України

Аналіз відповідей на запитання: **«Ви вступали через ОЦ?»** за регіонами показує, що у відсотковому вимірі спрощеною системою користуються більше абітурієнти й абітурієнтки, які мешкають на ТОТ, що перебувають у тимчасовій окупації з 2014 року. Наприклад, серед студентства з АР Крим і м. Севастополь через ОЦ вступило 38%, а з ТОТ Миколаївської області — 0%. Детальніше — у таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2. Шлях вступу до ЗВО України за регіональним розподілом

	ОЦ	Загальна система	Разом
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	29	18	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	49	117	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	67	296	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	46	29	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	201	67	268
ТОТ Запорізької області	37	395	432
ТОТ Херсонської області	33	241	274
ТОТ Харківської області	3	156	159
ТОТ Миколаївської області	0	39	39
Разом	465	1358	1823
%	26	74	

Аналіз відповідей на запитання: **«Що найкраще описує вашу мотивацію вступу до закладу освіти України? (можна обрати декілька варіантів)»** показує, що головним фактором для вступу у ЗВО України є **громадянська ідентичність** (вони вважають себе громадянами України).

«Я хотів/хотіла навчатися **саме** в українському закладі освіти» — 71% (1292 відповіді).

Водночас серед інших домінуючих стимулів є також:

- Перспективність української освіти для подальшого життя

Таблиця 2.1.3.

Я бачу більше перспектив у працевлаштуванні після закінчення українського закладу освіти	40% (733 відповіді)
Я вважаю, що навчання в Україні більш перспективне	31% (567 відповідей)
Разом	71,3% (1300 відповідей)

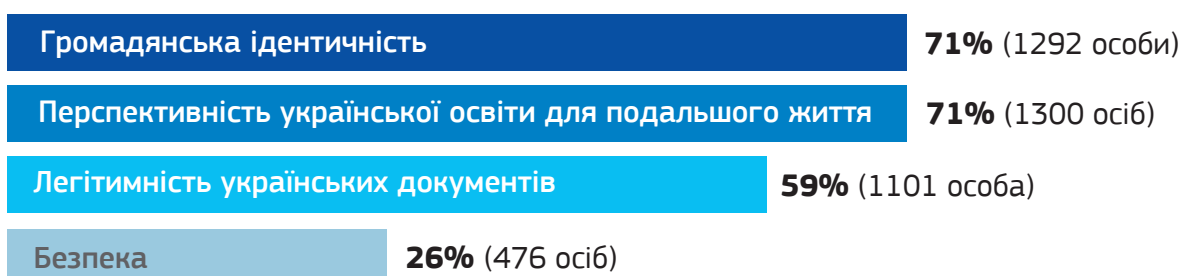
- Легітимність українських документів

Таблиця 2.1.4.

Український диплом визнають на міжнародному рівні	38% (698 відповідей)
Я хотів/хотіла здобути освіту за кордоном (Європа, США тощо) і можу зробити це, лише закінчивши український заклад освіти	6% (126 відповідей)
Я хочу поїхати працювати за кордон після отримання диплома	15% (277 відповідей)
Разом	59%, (1101 відповідь)

Також 26% (476) відповідей вказують **на відчуття в опитаних більшої безпеки** під час навчання в Україні, ніж на окупованих територіях.

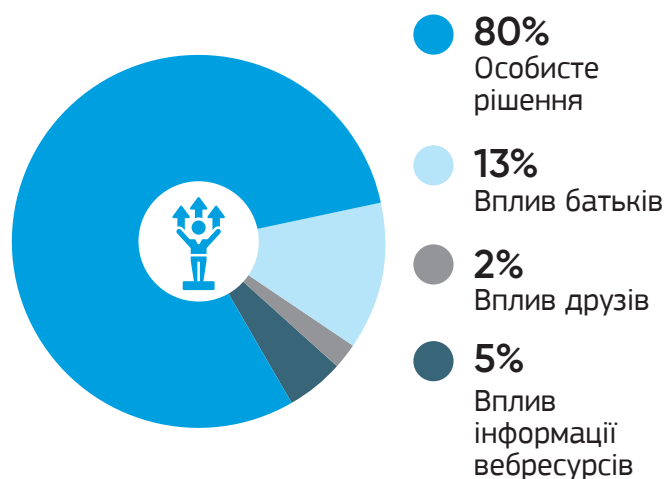
Діаграма 5. Мотивація до вступу

2.2. УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ВСТУП ДО УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Під час опитування було запропоновано запитання: **«Як ви ухвалювали рішення про вступ до українського закладу освіти?»**. Переважна більшість (80%) респондентів і респонденток відповіла, що це було **особисте рішення**, водночас 13% зауважили про **вплив батьків**. Вплив друзів, які вже навчаються в Україні, серед відповідей опитаних був незначним (2%): навіть інформація з державних і недержавних вебресурсів вплинула на більшу кількість (5%).

Діаграма 6. Ухвалення рішення про вступ до українських закладів освіти

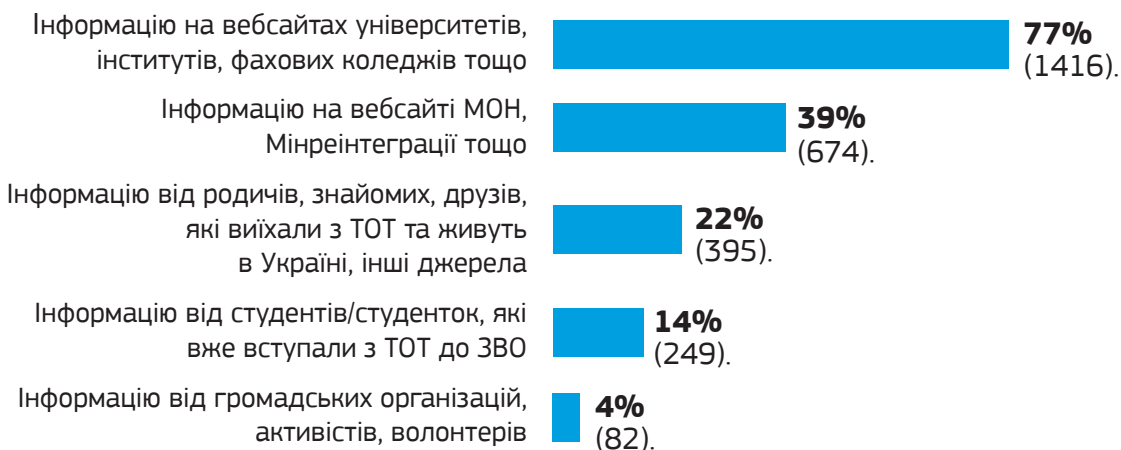
Водночас вважаємо, що з попередніми варто порівняти відповіді на запитання: **«Чи відчували Ви підтримку Вашого рішення вступити до закладу освіти на території України? (можна вибрати кілька відповідей)»**. Серед відповідей «Я відчував/відчувала підтримку моєї сім'ї та рідних» 89% респондентів і респонденток відповіли схвально, що опосередковано вказує на вплив і важливість підтримки родини для молоді. Аналогічна ситуація й щодо підтримки такого рішення друзів (50%) і вчителів (29%). Підтримку державних органів України, зокрема МОН, відчували лише 8%, а підтримку громадських організацій і волонтерів відчували 3% опитаних. Взагалі не відчували підтримки такого рішення 7%, а 4% відмовилися відповідати на це запитання.

2.3. КАНАЛИ Й ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО МОЖЛИВОСТІ ВСТУПУ ДО УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Інтернет (**вебсайти**) є **головним джерелом інформації** під час ухвалення рішення про вступ до українського ЗВО. Особливо — інформація в інтернеті, розміщена на вебсайтах університетів, інститутів, фахових коледжів тощо (77% опитаних отримували інформацію із цього джерела). Крім того, кожен третій з опитаних (39%) отримував інформацію на вебсайтах органів державної влади. Водночас важливими є особисті мережі: 22% отримували інформацію від друзів/родичів, які виїхали з ТОТ, а 14% — від студентства з Криму, яке вже навчається у ЗВО на території України. Частка інформації від громадських організацій, активістів, волонтерів дуже низька — 4%.

Діаграма 8. Джерела інформування про навчання в українських ЗВО

64% респондентів і респонденток вказали, що інформації із згаданих джерел було достатньо, водночас кожен третій з опитаних (**29%**) стверджує, що попри те, що інформації «було достатньо», вони не знали «важливі для вступу деталі до того, як приїхали вступати». Ще для **7%** інформації було загалом чи повністю недостатньо.

2.4. ВИЧЕРПНІСТЬ І ЗРОЗУМІЛІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

Аналізуючи блок питань, які пов'язані з оцінкою якості наданої інформації, треба звернути увагу на різницю в оцінюванні щодо її вичерпності та зрозумілості. А також варто проаналізувати, які проблеми виникали в опитаних після отримання «достатньої» інформації.

На думку опитаних, у різних джерелах, де можна знайти відповіді на запитання про вступ, інформація була переважно вичерпною. Більшість абітурієнтів віддавала перевагу **вебсайтам університетів, інститутів, фахових коледжів і сайту МОН**. Якщо порівнювати оцінку відповідно **до типу інформації, яка пояснює процедуру вступу, то суттєвої різниці немає**. Наприклад:

- щодо повноти інформації від МОН більш як **70%** респондентів/респонденток відповіли, що інформація була повна загалом вичерпною, водночас кожен п'ятий респондент (**20%**) стверджував, що в інформації не вистачало важливих уточнень. Переважно це те, що стосується **«Переліку ЗВО з ОЦ», «Інформації про соціальні гарантії (стипендії й можливість проживання)», «Інформації про можливість дистанційного навчання»**;
- щодо вичерпності інформації від ЗВО: більш як **75%** опитаних відповіли, що інформація була повна загалом вичерпною, водночас **25%** стверджують, що в інформації не вистачало важливих уточнень щодо **«Інформації про соціальні гарантії (стипендії та можливість проживання)»**.

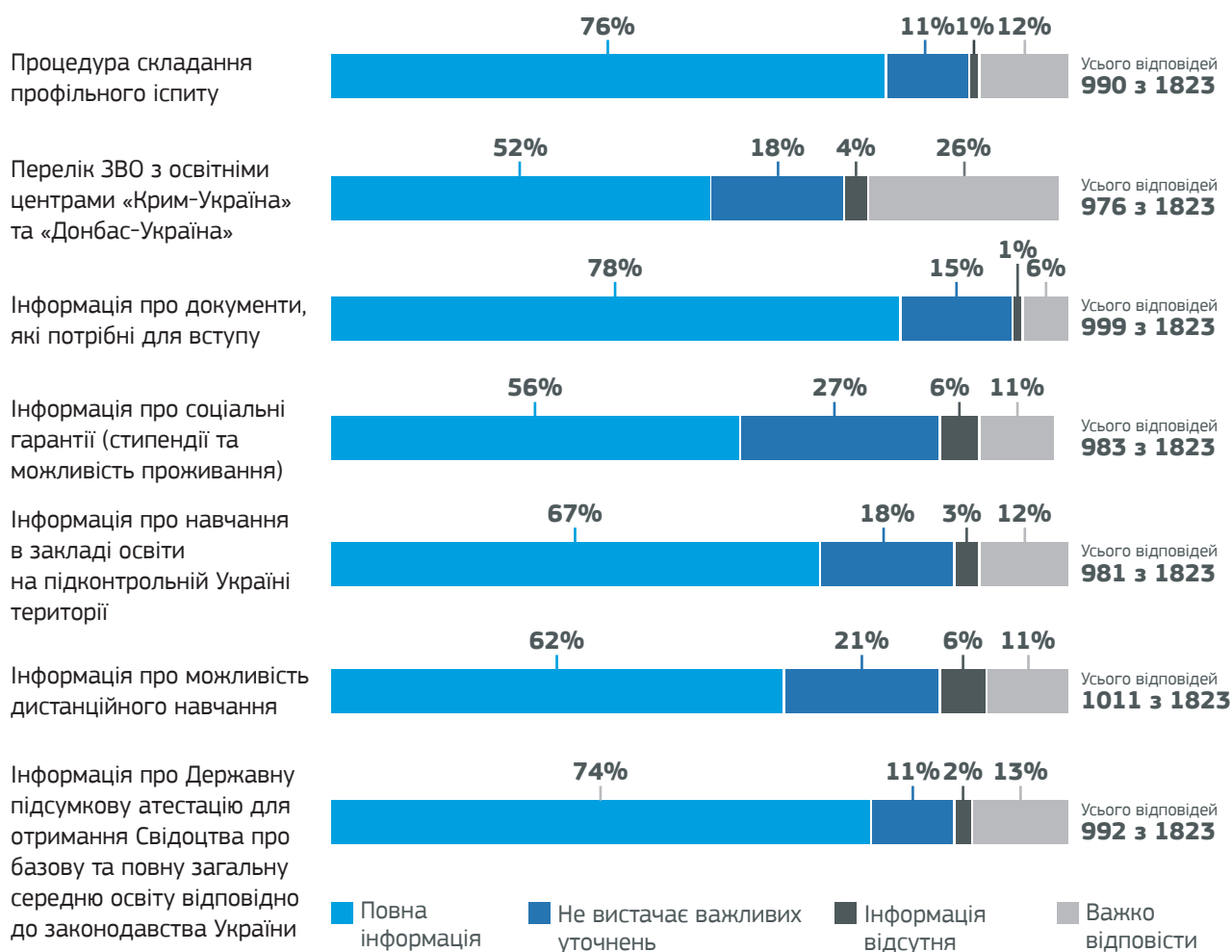
Вичерпність інформації від громадських організацій, активістів, волонтерів задовольнила кожного другого з-поміж опитаних (близько 50%). Детальніше про це — у наведених таблицях оцінювання респондентами/респондентками вичерпності інформації.

Таблиці оцінки вичерпності інформації про вступ на вебсайтах

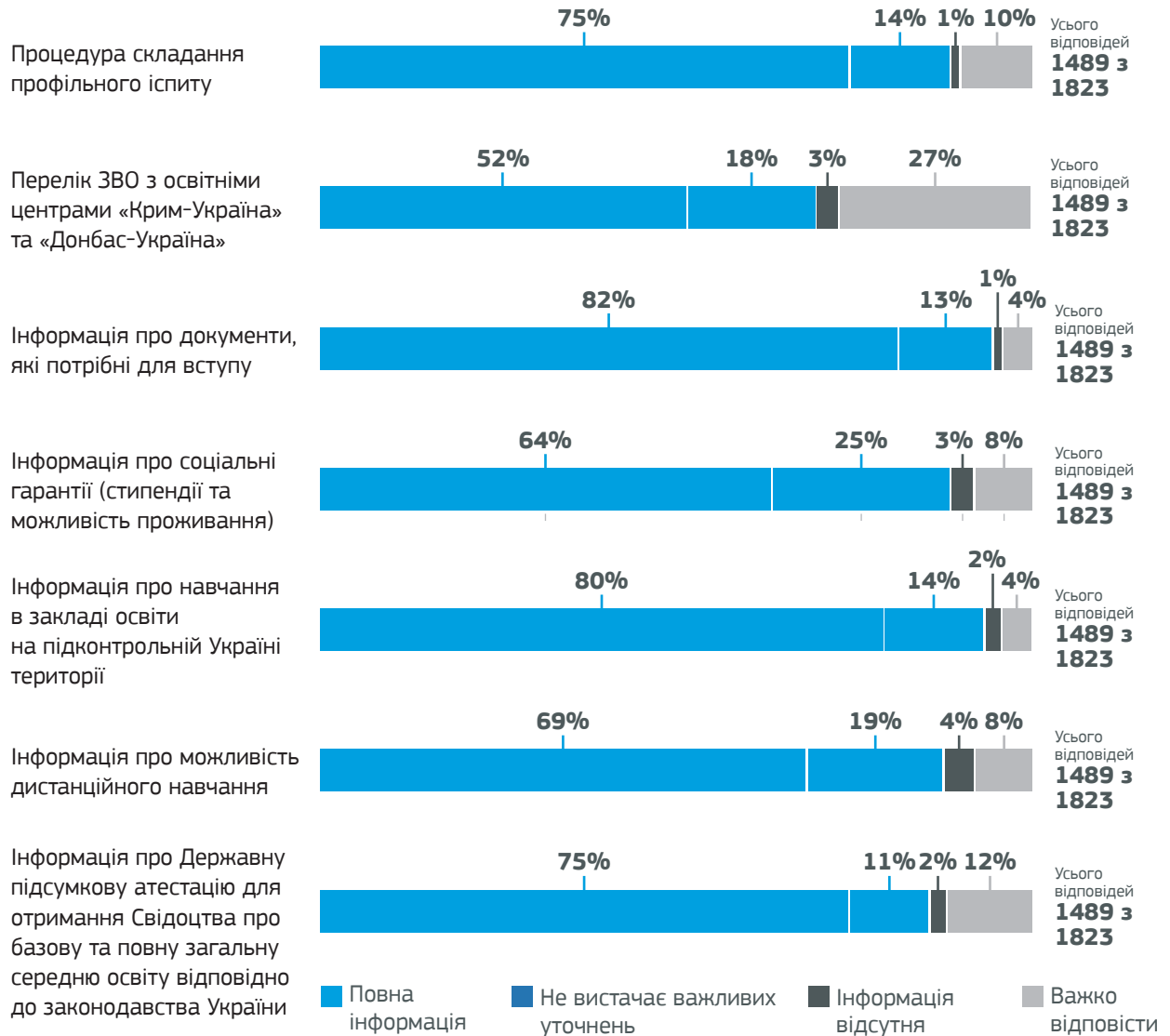
Якщо ви використовували інформацію, розміщену на вебсайті Міністерства освіти та науки України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій тощо, оцініть повноту інформації щодо процедури вступу, яку ви отримали на цих ресурсах

Діаграма 9.

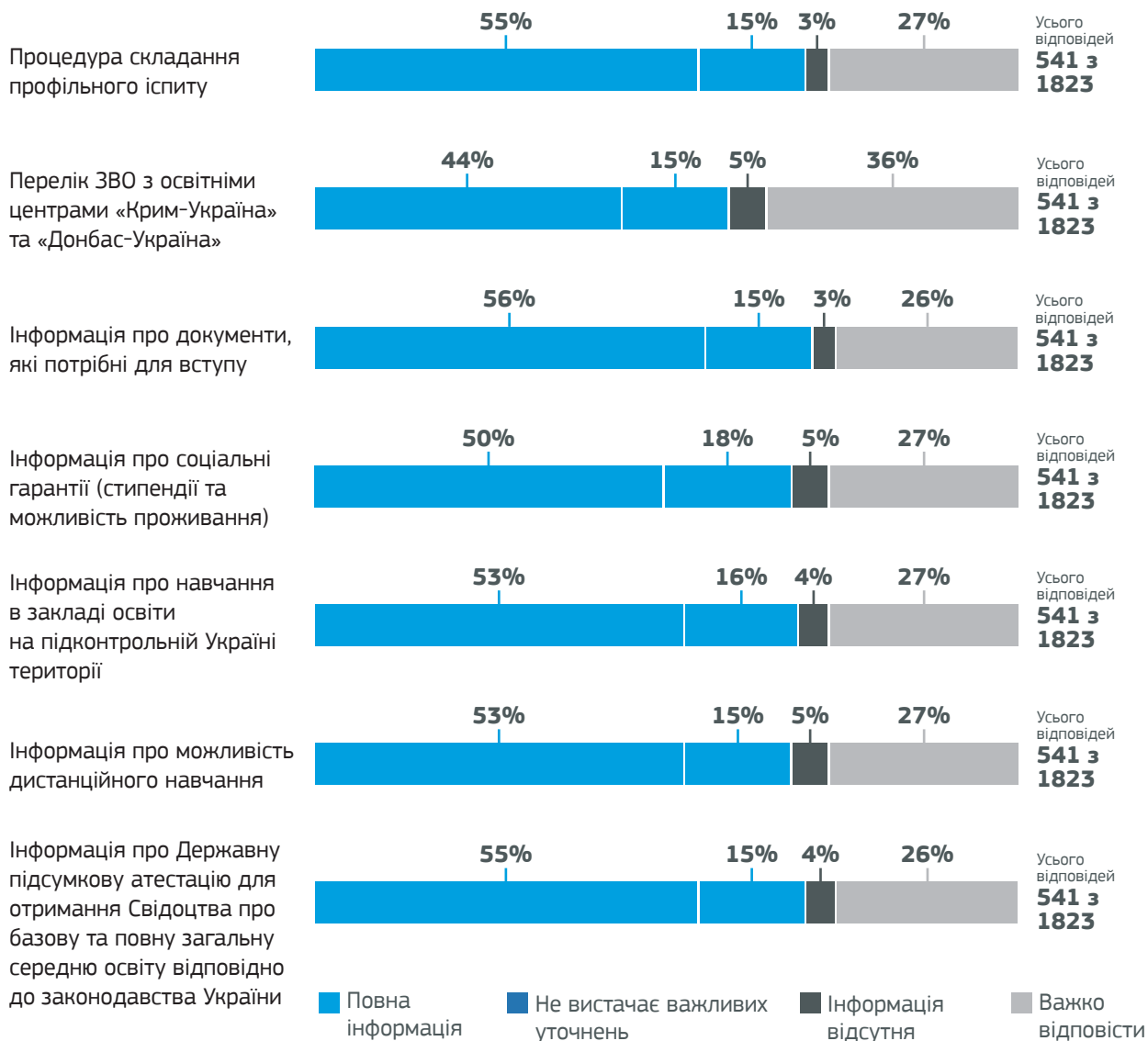
Якщо ви використовували інформацію, розміщену на вебсайтах університетів, інститутів, фахових коледжів тощо оцініть повноту інформації щодо процедури вступу, яку ви отримали на цих ресурсах

Діаграма 10.

Якщо ви використовували інформацію громадських організацій, активістів, волонтерів, оцініть повноту інформації щодо процедури вступу, яку ви отримали на цих ресурсах

Діаграма 11.

Попри те, що відповіді на попередні запитання засвідчують дуже високий рівень задоволеності респондентів/респонденток вичерпністю інформації на вебсайтах МОН, Мінреінтеграції, університетів, інститутів, фахових коледжів та від громадських організацій, активістів, волонтерів, зрозумілість цієї інформації не відповідає очікуванням студентства.

Під час відповіді на запитання, які стосувались зрозумілості поданої інформації на вебсайтах МОН та/або Мінреінтеграції щодо вступу до українських ЗВО з ТОТ, інформація була **цілком зрозумілою для 40% опитаних**, мали складності з розумінням або взагалі **не зрозуміли її 32%**, а не шукали інформацію на цьому ресурсі — **28%**.

Щодо інформації з **вебсайтів університетів, інститутів, фахових коледжів** про вступ до українських закладів освіти абітурієнтів із ТОТ, то інформацію зрозумів **61%**, було складно або **не зрозуміли 33%**, не шукали інформацію — **6%**.

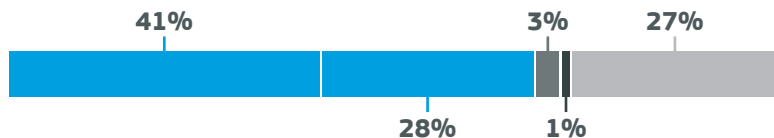
Оцінка зрозумілості інформації на вебсайтах громадських організацій, активістів, волонтерів про вступ до українських закладів освіти з ТОТ: інформація **була зрозумілою — 32%**, була складною або незрозумілою — **18%**. І кожен другий (**50%**) з опитаних **не шукав інформацію** на сторінках громадських організацій. Детальніше про це — у таблицях з результатами оцінювання зрозумілості інформації для опитаних.

Таблиці з результатами оцінювання зрозумілості інформації щодо процедури вступу на вебсайтах

Діаграма 12.

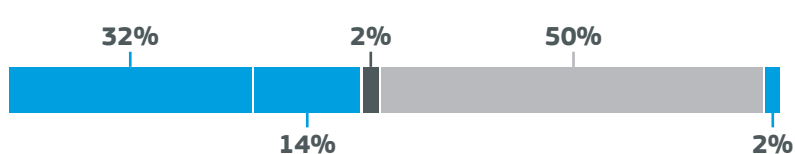
Інформація з вебсайтів МОН та/або Мінреінтеграції про вступ до українських закладів освіти з ТОТ

Інформація вебсайтів університетів, інститутів, фахових коледжів тощо про вступ до українських закладів освіти з ТОТ

Інформація вебсайтів громадських організацій, активістів, волонтерів про вступ до українських закладів освіти з тимчасово окупованих територій

- Інформація була максимально зрозумілою
- Не вся інформація була простою для розуміння
- Більшість інформації була занадто складною для розуміння
- Уся інформація була занадто складною для розуміння
- Я не шукав/шукала інформацію на таких ресурсах
- Інше

Варто зауважити також нерелевантність до попередніх результатів **про вичерпність і зрозумілість інформації** відповіді на запитання **«З якими проблемами ви стикалися, коли готувалися до вступу?»**. Більшість проблем, з якими стикалися респонденти/респондентки, пов'язана з якістю розміщеної інформації на вебресурсах.

Діаграма 13.

Окремо варто говорити про проблеми, які викликали найбільші труднощі та які напряду не пов'язані з інформаційно-комунікаційною діяльністю ЗВО.

21%

Проблеми з пошуком житла на підконтрольній Україні території під час вступу.

20%

Проблеми з виїздом із ТОТ.

4%

Упереджене ставлення представників державних органів/закладів освіти, з якими потрібно було спілкуватися під час вступу.

Також респондентам і респонденткам поставили запитання з відкритою відповіддю: **«Що викликало найбільші труднощі під час вступу?»**. Наводимо найбільш поширені відповіді:

- «З окупації я виїхала у квітні 2022 року, це було найскладнішою перешкодою».
- «Проблеми з пошуком житла на підконтрольній Україні території під час вступу».
- «Проблеми з виїздом із тимчасово окупованої території».
- «Підтвердження квоти з окупованої території, бо важко отримати довідку про перебування на окупованій території».
- «Зробити електронний підпис».
- «Прихованість десь далеко інформації щодо затвердження квоти 2, та схеми прийняття документів до розгляду, бо підтвердити вдалося лише після розмов із представниками відповідальних за цю категорію підтвердження».

- «Зібрати всі документи з різних міст України».
- «Потрібна була довідка з «Дії», що я справді з ТОТ. «Дія» мені таку довідку не видала, тому що я перебувала на окупованій території, і без цієї довідки ніде мене не приймали на співбесіду!».
- «Упереджене ставлення представників державних органів/закладів освіти, з якими потрібно було спілкуватися для вступу».
- «Бюрократія!»
- «Оформлення документів в електронному вигляді».
- «Процедура державної підсумкової атестації та отримання документа про базову чи повну загальну середню освіту. Також від деяких людей, з якими треба було спілкуватися під час вступу та під час оформлення українських документів: прослизали ідіди слова/фрази, косі погляди після того, як дізнавалися, що я з Криму (через це відчуваєш себе «другосортним громадянином»)».
- «Державна підсумкова атестація та отримання документа про базову чи повну загальну середню освіту».

Завдяки інформації з відкритих відповідей до попередньо визначених проблем і складнощів варто додати **також** виїзд із ТОТ, отримання довідки про перебування на ТОТ, електронний підпис й оформлення документів в електронному вигляді, упереджене ставлення, процедура ДПА, пошук житла на час вступу.

2.5. КОМУНІКАЦІЯ ЩОДО ВСТУПУ ДО УКРАЇНСЬКИХ ЗВО МЕШКАНЦІВ ІЗ ТОТ

Фактором, який впливає на ухвалення рішення абітурієнта з ТОТ вступити до українського ЗВО є первинна комунікація з представниками ЗВО, державними органами, зокрема з МОН чи Мінреінтеграції.

Згідно з опитуванням, переважна більшість респондентів/респонденток (**83%**) не контактувала з представниками МОН чи Мінреінтеграції, тому що такої потреби не виникало. Водночас із представниками ЗВО мали успішний досвід комунікації **77% респондентів/респонденток**.

Ці показники мають певні ознаки суб'єктивності, оскільки вони відображають думку й оцінку лише тих, хто вступив до українських ЗВО.

Враховуючи особливості тривалого перебування решти респондентів/респонденток поза освітнім полем України, для вступників із ТОТ створили ОЦ, які надають особливі умови вступу.

На запитання: «**Чи задовольняє Вас кількість ЗВО, де створені ОЦ?**» **69%** респондентів/респонденток із загальної кількості вступників після повномасштабного вторгнення **відповіли ствердно**. Ще **28% було важко відповісти**, що дає підстави припустити, що частина опитаних не знала про ОЦ. Частина тих, кого кількість ОЦ **не задовольняє**, була незначною (**3%**).

Серед респондентів/респонденток відповідь на запитання: «**Ви вступали через ОЦ?»**» ствердно відповіли лише 465 осіб (**26%**). Більшість вступників — через ОЦ з ТОТ АР Крим і м. Севастополь, ТОТ Луганська область.

Оцінка рівня комунікації ОЦ

Щоб оцінити комунікацію через спеціально створені ОЦ для задоволення освітніх потреб мешканців із ТОТ, до питальника додали низку питань.

Ті, які обрали освітню траєкторію вступу через освітні центри (465 осіб вступили через ОЦ), надали наступну оцінку власної комунікації з ОЦ.

Таблиця 2.5.1. Оцінювання респондентами/респондентками комунікації з ОЦ

	Не задоволені або частково не задоволені	Задоволені й радше задоволені	Важко визначитися
Засоби комунікації, які пропонує освітній центр для зв'язку з ним	32%	55%	13%
Способи комунікації	32%	56%	12%
Повнота наданої освітнім центром інформації	31%	57%	12%
Рівень комунікації освітнього центру з вами й зацікавленості у вашому вступі	31%	57%	12%
Оперативність надання інформації освітнім центром	31%	56%	13%

Попри те що 56% задоволені або скоріше задоволені, варто звернути увагу на те, що **кожного третього вступника/вступницю (31%) повністю або частково не задовольняє** рівень комунікації представників ОЦ. Решта не змогла визначитися, що опосередковано вказує на певні складнощі в комунікації.

ВСТУП, НАВЧАННЯ, АДАПТАЦІЯ

Окрім порядку й організації вступу до ЗВО для абітурієнтів із ТОТ, важливим питанням є перешкоди, які довелося долати респондентам і респонденткам під час вступу у ЗВО на підконтрольній Україні території. Серед них — потреба мовної інтеграції, оскільки в умовах окупації, особливо тривалої, мовні зв'язки можуть втрачатися; необхідність скласти іспит з історії України, яку не вивчали на ТОТ; різниця між програмами профільних предметів, які складають під час вступу. Вивчення думок студентства щодо наявності або відсутності перешкод для вступу зосереджено в таких частинах опитувальника: «Навчання, адаптація, умови проживання» та «Підготовчі курси».

3.1. ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА СКЛАДНОСТІ ВСТУПУ

для студентів/студенток із ТОТ за регіональним розподілом має такий вигляд (таблиця 3.1.1). Під час аналізу відповідей опитаних варто враховувати те, що відповідали на запитання респонденти й респондентки, які вже стали здобувачами вищої освіти в Україні.

Таблиця 3.1.1. Загальна оцінка складності вступу для студентів/студенток із ТОТ (за регіональним розподілом)

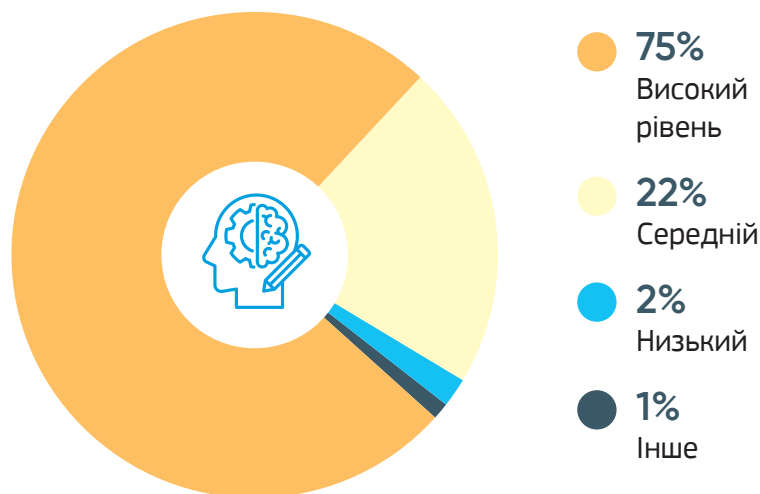
ТОТ АР Крим і м. Севастополь	9	26	5	4	3	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	32	86	32	4	13	167
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	79	183	62	10	29	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	18	31	19	2	5	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	51	122	67	2	26	268
ТОТ Запорізької області	66	216	106	10	34	432
ТОТ Херсонської області	36	133	73	12	20	274
ТОТ Харківської області	36	74	28	3	18	159
ТОТ Миколаївської області	6	21	8	2	2	39
Разом	333	892	400	49	150	1824
%	18	49	22	3	8	

 Вступна процедура проста
 Вступна процедура радше проста
 Вступна процедура радше складна
 Вступна процедура складна
 Важко відповісти
 Разом

3.2. МОВНА ІНТЕГРАЦІЯ Й АДАПТАЦІЯ

Респондентам і респонденткам через опитувальник було надано змогу оцінити свій рівень володіння українською мовою. Переважна більшість має високий рівень володіння українською мовою (75%), середній — 22%, низький рівень — близько 2%. Регіональних відмінностей, на які варто звернути увагу, не виявлено.

Діаграма. 14. Як ви оцінюєте свій рівень володіння українською мовою?

Щодо підготовки до складання річного оцінювання, ДПА та НМТ з української мови й історії України більшість опитаних готувалися самостійно (36%), 23% – з допомогою репетиторів, 10% – за допомогою онлайн-ресурсів, не мали можливост – 7%, не мали бажання – 2%. Є також значний відсоток (22%) тих, хто обирає інше.

Найпоширеніші відповіді серед абітурієнтів із ТОТ, які потрапили в окупацію після 2022 року:

- «Я перебувала в окупації недовго»,
- «Я паралельно навчалася в українській школі»,
- «Коли закінчувала 11 клас, я не перебувала в окупації»,
- «Я і так все життя розмовляю українською»,
- «Вивчала, у школі після 2014 року все одно була українська мова й історія».

Для тих респондентів/респонденток, які перед вступом мешкали або мешкають на ТОТ, що окуповані з 2014 року, поширеними були відповіді, які пов'язані з поганим доступом до вебсайтів і відсутністю інтернету. Також респонденти вказували на допомогу родини в підготовці до вступу («Мені допомагала родина»).

Таблиця 3.2.1. Відповіді респондентів/респонденток на запитання: «Чи вивчали ви українську мову та/або історію України, перебуваючи на ТОТ?» (за регіональним розподілом)

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	22	9	5	7	1	3	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	50	37	13	16	8	42	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	106	90	31	18	6	112	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	27	21	4	8	1	14	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	97	61	19	14	2	75	268
ТОТ Запорізької області	176	75	59	28	15	79	432
ТОТ Херсонської області	103	71	39	16	5	40	274
ТОТ Харківської області	62	38	12	13	6	28	159
ТОТ Миколаївської області	12	10	2	3	1	11	39
Разом	655	412	184	123	45	404	1823
%	36	23	10	7	2	22	

	Так, я робив/робила це самостійно
	Так, я робив/робила це з репетитором/учителем
	Так, я робив/робила це за допомогою онлайн-ресурсів, онлайн-курсів тощо
	Ні, я хотів/хотіла, проте не мав/ не мала змоги
	Ні, я не хотів/не хотіла та не робив/не робила цього
	Інше
	Разом

3.3. АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. ПОТРЕБА В ПІДГОТОВЧИХ КУРСАХ

Вибірку респондентів і респонденток вибудовано на тому, що студенти, які вступали до українських ЗВО, певний час (з 2014 або з 2022 року) перебували поза навчальним процесом за українськими державними стандартами і мають потреби в подоланні освітніх розривів. Тому їм запропонували оцінити наявність адаптивних програм.

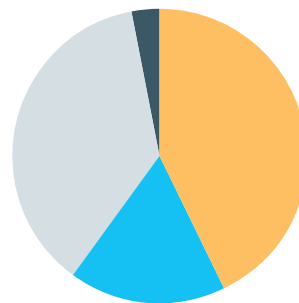
Відповіді опитаних вказують, що таких програм або немає (**26%**), або вони низької якості (**19%**). **20%** було важко відповісти на запитання: «**Чи задоволені Ви наявністю адаптаційних програм для вступників з окупованих територій?**». І лише **32%** опитаних позитивно оцінили такі програми.

На запропоновані запитання про підготовчі курси та додаткові освітні можливості для вступників із ТОТ респонденти/респондентки відповіли: **54% вважають за потрібне** запровадження таких курсів, **11% — запровадження не потрібне**, але велика частина **не визначилася — 35%**.

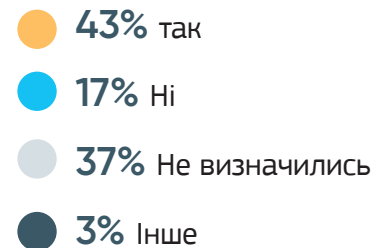
Попри те, що майже в усіх закладах вищої освіти, де навчаються зараз опитані, наявні платні підготовчі курси, про підготовчі курси для вступників із ТОТ студентство **не знало (82%)**. Однак невелика кількість студентства (**3%**) навчалася на підготовчих курсах для вступників із ТОТ. Респонденти/респондентки в оцінюванні якості курсів поділилися

на три групи: **60%** курси цілком влаштовують, **23%** — курси загалом влаштовують, але були певні нюанси, **18%** — курси не влаштовують.

Майже аналогічними є відповіді на запитання: **«Як ви вважаєте, чи потрібні додаткові онлайн-експресконсультації в уповноважених ЗЗСО з української мови й історії України для вступників із ТОТ?»**.

Діаграма 15

Водночас переважна більшість студентів/студенток із ТОТ з 2014 року вважає такі консультації потрібними. Наприклад, 66% респондентів/респонденток з АР Крим і м. Севастополь зазначили, що такі консультації нададуть більше можливостей під час складання ДПА й вступного іспиту.

Лише 26% стверджують, що ЗВО надав їм змогу безплатно покращити знання з української мови під час вступу та навчання. Натомість 34% стверджують, що такої змоги не було, і вони брали додаткові уроки української мови за відповідну плату, або вивчали додатково її самостійно через онлайн-ресурси. 22% зазначили, що не мали змоги брати додаткові уроки, а вчили українську мову під час лекцій. 17% вказали під час відповіді «Інше».

Таблиця 3.3.1. Відповіді на запитання: «Чи мали ви змогу покращити знання з української мови до вступу або під час навчання з допомогою закладу освіти?» (за регіональним розподілом)

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	11	11	8	4	11	2	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	37	17	38	13	26	35	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	92	25	74	42	57	73	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	14	5	14	8	16	18	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	71	25	59	31	30	52	268
ТОТ Запорізької області	123	32	107	51	62	57	432
ТОТ Херсонської області	69	25	46	44	43	47	274
ТОТ Харківської області	43	9	44	10	27	26	159
ТОТ Миколаївської області	9	3	10	2	6	9	39
Разом	469	152	400	205	278	319	1823
%	26	8	22	11	15	18	

 Так, така змога була, заклад освіти надав мені й іншим вступникам із ТОТ змогу безплатно вивчати українську мову	 Ні, такої змоги не було, я брав/брала платні уроки української мови в репетитора	 Ні, такої змоги не було, я не брав/не брала додаткових занять, покращував/покращувала знання з української мови під час навчання в закладі освіти	 Ні, такої змоги не було, я використовував/використовувала доступні онлайн-ресурси для вивчення української мови	 Ні, такої змоги не було, мені доводилося самостійно покращувати свої знання	 Інше	 Разом
--	--	---	---	---	--	---

Більшість опитаних (80%) немає проблем із засвоєнням профільних предметів, які викладають у закладі освіти українською мовою.

Таблиця 3.3.2. Відповіді на запитання: «Чи маєте ви труднощі із засвоєнням профільних предметів, які в закладі освіти викладають українською мовою?» (за регіональним розподілом)

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	5	9	32	1	0	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	5	25	131	5	0	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	9	46	291	14	3	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	2	6	64	2	1	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	5	45	205	11	2	268
ТОТ Запорізької області	6	49	348	25	4	432
ТОТ Херсонської області	7	30	227	7	3	274
ТОТ Харківської області	3	19	130	6	1	159
ТОТ Миколаївської області	1	5	32	0	1	39
Разом	43	234	1460	71	15	1823
%	2	13	80	4	1	

	Так, маю значні труднощі, мій рівень української мови негативно впливає на мою успішність із профільних предметів
	Так, маю певні складнощі, проте вони не надто впливають на мою загальну успішність із профільних предметів
	Ні, я не маю труднощів із засвоєнням профільних предметів через мій рівень знання української мови
	Важко відповісти
	Інше
	Разом

3.4. СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ

Для процесів адаптації та реінтеграції велике значення мають відносини в соціальному оточенні студентства, яке перебувало в окупації й переїхало для навчання на підконтрольні Україні території. Більшість респондентів/респонденток (73%) задоволена вибором закладу освіти й спеціальністю.

Таблиця 3.4.1. Рівень задоволеності вибором закладу освіти

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	11	3	0	12	20	1	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	24	8	10	45	78	1	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	65	6	18	85	186	3	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	8	4	2	23	37	1	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	42	4	15	70	135	2	268
ТОТ Запорізької області	63	21	32	92	221	3	432
ТОТ Херсонської області	37	11	26	69	128	3	274
ТОТ Харківської області	30	7	14	28	78	2	159
ТОТ Миколаївської області	9	4	2	11	12	1	39
Разом	289	68	119	435	895	17	1823
%	16	4	6	24	49	1	

Таблиця 3.4.2. Рівень задоволеності вибором спеціальності

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	10	2	0	11	23	1	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	23	9	13	33	88	0	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	64	12	22	62	201	2	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	9	2	3	17	43	1	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	41	9	17	54	145	2	268
ТОТ Запорізької області	62	21	21	87	238	3	432
ТОТ Херсонської області	41	7	23	48	152	3	274
ТОТ Харківської області	33	5	15	23	83	0	159
ТОТ Миколаївської області	7	3	2	13	13	1	39
Разом	290	70	116	348	986	13	1823
%	16	4	6	19	54	1	

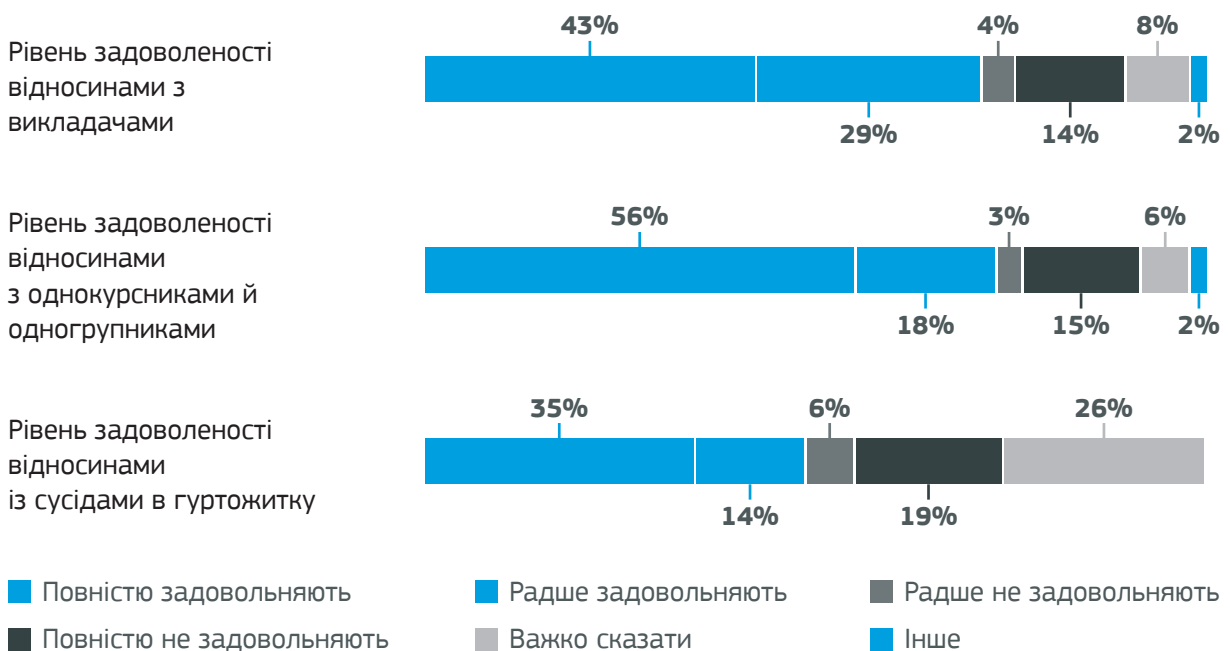
 Повністю не задовольняють
 Радше не задовольняють
 Важко сказати
 Радше задовольняють
 Повністю задовольняють
 Не стосується мене
 Разом

Щоб виявити рівень задоволеності опитаних середовищем, у якому вони перебувають під час навчання, в опитувальник вмістили такі запитання:

- Оцініть рівень задоволеності відносинами з викладачами. Оцініть рівень задоволеності відносинами з однокурсниками й одногрупниками.
- Оцініть рівень задоволеності відносинами із сусідами в гуртожитку (якщо мешкаєте в гуртожитку).

Детальний розподіл відповідей — у діаграмі.

Діаграма 16: Рівень задоволеності соціальним середовищем

Як видно з попередньої діаграми, у більшості респондентів і респонденток не виникає труднощів у відносинах з оточенням під час навчального процесу: відносинами з викладачами задоволений 71%, з однокурсниками й одногрупниками — 74%. Але майже кожен четвертий респондент/респондентка відчуває певні складнощі. Іноді опитані помічають упереджене або нетолерантне ставлення до себе через походження й відношення до ТОТ — близько 20% відчувають «особливе» ставлення до себе.

Таблиця 3.4.3. Відповіді на запитання «Чи відчували ви упереджене чи нетолерантне ставлення до себе через те, що ви з тимчасово окупованої території?» (за регіональним розподілом)

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	3	2	4	33	3	2	47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	4	6	28	108	17	3	166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	12	14	61	252	15	9	363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	5	0	7	55	6	2	75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	9	9	45	183	17	5	268
ТОТ Запорізької області	7	5	59	319	30	12	432
ТОТ Херсонської області	12	9	52	180	19	2	274
ТОТ Харківської області	9	5	3	130	6	6	159
ТОТ Миколаївської області	1	1	4	28	3	2	39
Разом	62	51	263	1288	116	43	1823
%	4	3	14	71	6	2	

	Так, відчував/відчувала таке ставлення викладачів ЗВО чи директорату
	Так, відчував/відчувала таке ставлення одногрупників/однокурсників
	Так, відчував/відчувала таке ставлення випадкових перехожих
	Ні, я не відчував/відчувала такого ставлення до себе
	Важко відповісти
	Інше
	Разом

3.5. УМОВИ ПРОЖИВАННЯ

Враховуючи те, що більшість студентів/студенток із ТОТ не має змоги відвідувати під час канікулярного періоду батьків через складнощі проїзду на окуповані території, важливими питаннями були ті, що стосувались умов проживання. 47% опитаних проживає в гуртожитках, які надають ЗВО. Загалом умовами проживання в гуртожитку задоволені 39% тих, хто там мешкає, не задоволені — 33%, не визначилися — 29%.

Таблиця 3.5.1. Оцінка умов проживання в гуртожитках респондентів/респонденток (за регіональним розподілом)

ТОТ АР Крим і м. Севастополь	6	0	9	9	2	26/47
ТОТ Донецької області (до 24.02.2022)	16	6	29	16	17	84/166
ТОТ Донецької області (після 24.02.2022)	41	17	52	23	43	176/363
ТОТ Луганської області (до 24.02.2022)	5	6	9	8	8	36/75
ТОТ Луганської області (після 24.02.2022)	28	14	41	27	28	138/268
ТОТ Запорізької області	34	26	48	28	38	174/432
ТОТ Херсонської області	23	13	36	29	27	128/274
ТОТ Харківської області	23	6	18	13	18	78/159
ТОТ Миколаївської області	5	9	6	3	2	25/39
Разом	181	97	248	156	183	865/ 1823
%	21	11	29	18	21	

 Повністю не задовольняють
 Радше не задовольняють
 Важко сказати
 Радше задовольняють
 Повністю задовольняють
 Разом

* Враховано лише відповіді респондентів/респонденток, які живуть у гуртожитку.

Питання, яке стосувалось умов проживання поза гуртожитком, вважаємо нерелевантним для оцінювання, оскільки дуже важко визначити кількість тих, хто здобуває освіту, перебуваючи на ТОТ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

МІНІСТЕРСТВУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ, МІНІСТЕРСТВУ З ПИТАНЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ:

1. розробити й внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта про затвердження Програми соціальної підтримки студентів/студенток, які проживали на ТОТ і вступили до українських ЗВО.

МІНІСТЕРСТВУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ:

1. розробити й затвердити методичні рекомендації щодо вдосконалення та розвитку дистанційної форми навчання для дітей із ТОТ, які вступають до українських ЗВО, але не мають змоги виїхати на підконтрольні Україні території;
2. розробити й затвердити методичні рекомендації щодо порядку й умов отримання освітніх документів про здобуття базової та повної загальної середньої освіти з урахуванням освітніх втрат й освітніх розривів для здобувачів освіти з ТОТ;
3. запровадити систему підтримки студентів із ТОТ через розвиток програм менторства й тьюторства та спеціальних програм психологічної підтримки;
4. розробити й затвердити Порядок збору й аналізу статистичних даних про студентів із ТОТ на різних етапах їхнього навчання;
5. внести зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.03.2021 № 271 «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України», якими встановити чіткі часові проміжки проведення вступних іспитів, надання можливості подавати оригінали документів до приймальної комісії закладу освіти після завершення тимчасової окупації населеного пункту, у якому зареєстроване/задеклароване місце проживання вступника/вступниці;
6. розробити й внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта про затвердження комплексної інформаційно-комунікаційної стратегії, яка спрямована на підтримку громадянської ідентичності молоді з ТОТ і її залучення до навчання в закладах освіти на підконтрольних Україні територіях.

ЗАКЛАДАМ ВИЩОЇ ОСВІТИ:

1. забезпечити проведення систематичних інформаційних кампаній про існуючі освітні послуги, які надають громадянам України з ТОТ, з урахуванням викликів, що пов'язані з поширенням інформації на тимчасово окупованих територіях;
2. забезпечити можливість дистанційного навчання студентства з ТОТ через впровадження індивідуальних і групових занять, можливості варіації синхронного й асинхронного навчання відповідно до потреб студентської молоді, яка перебуває на ТОТ, та безпекової ситуації;
3. розробити програми менторства для студентів/студенток із ТОТ у період вступу (для підготовки до річного оцінювання та переїзду) і перших місяців навчання (для інтеграції в новому місті та пошуку інших освітніх програм відповідно до їхніх інтересів);
4. запровадити внутрішнє навчання для викладачів/викладачок і працівників/працівниць ЗВО із запобігання дискримінації й упередженого ставлення за будь-якою ознакою, зокрема за місцем проживання чи народження студентів/студенток;
5. запровадити адаптаційні програми для студентів/студенток із ТОТ 1-2 курсів навчання, щоб усунути освітні втрати й розриви, зокрема з української мови та предметів соціально-гуманітарного циклу.

Додаток 1. Опитувальник студентства знаходиться на офіційному вебсайті Центру громадянської освіти «Альменда»

